

MILLESVIKS KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Millesviks klockargård 2:1, 1:7

ALLMÄN BESKRIVNING OCH HISTORIK

Millesvik socken ligger på halvön Värmlandsnäs. Till socknen hör Millesviks skärgård. Värmlandsnäs och särskilt området vid Millesvik är länets fornlämningstätaste. Inte långt från kyrkplatsen i Millesvik ligger västerut ett gravfält från järnåldern och österut en rad gravrösen, vilka vittnar om att traktens länge varit bebodd. Värmlandsnäs slättbygder kännetecknas av en förhållandevis hög uppodling vars traditioner på många håll kan ledas tillbaka till forntiden.

Kyrkan ligger drygt 25 kilometer sydost om Säffle och knappt två kilometer från Vänerns strand. Från landsvägen mellan Säffle och Ekenäs nås kyrkoanläggningen från en mindre väg. Kyrkoanläggningen är väl synlig från vägen då den ligger något högre i landskapet än omkringliggande åkrar

Befolkningsutveckling i Millesvik socken

1800: 447 invånare, 1885: 628 invånare, 1961: 234 invånare, 2000: 137 invånare

Gravskick och antal begravingar

På kyrkogården finns urngravar och kistgravar. Ett fåtal eller enstaka begravingar har skett per år under de senaste åren.

och gården samt markeras av en trädkrans. I tre väderstreck omgärdas kyrkogården av jordbrukslandskap och i söder av en väg och den före detta klockaregården. Strax norr om kyrkogården ligger en övergiven gård och sydost om kyrkogården ligger det före detta församlingshemmet som tidigare har fungerat som skola och nu är privatägt.

Kyrkogårdens historik

Millesviks kyrka har anor från tidig medeltid. Delar av den nuvarande kyrkans södra långhusmur härör troligen från en medeltida stenkyrka. Den nuvarande planformen är troligtvis från 1700-talet. Taket på långhus och vapenhus var tidigare täckta av spån men lades 1815 med skiffer. Flera restaureringar har skett under 1900-talet.

Kyrkogårdens äldsta delar är troligen från 1200-talet. De äldsta gravvårdarna finns norr om kyrkan vilket är ovanligt. Den enda dokumenterade utvidgningen gjordes västerut 1957.

På en inventarieförteckning från 1830 finns sex äldre gravstenar antecknade. Fyra av dessa finns kvar; familjen Ugglas gravhäll från 1600-talet, kyrkoherden Abraham Walingius gravhäll från 1700-talet, gravstenen över "kläckaren" Hans Stenholm, död 1815, och gravstenen över Nils Månsson, död 1737. Utöver dessa fanns en murad familjegrav och en gravhäll.

Tegnérstenen

På Millesviks kyrkogård står en minnessten över Esaias Tegnér med familj. Han var kyrkoherde i Millesviks församling och far till skalden med samma namn. Minnesstenen restes 1917. Texten lyder: "Esaias Tegnér Kyrkoherde i Millesvik 1783 – 1792. Tegnérska namnets förste bärare".

Skalden Esaias Tegnér föddes 1782 på Kyrkeruds komministerboställe i By socken. Han var ung då fadern gick bort och flyttade tidigt från By socken till Lund. Han är begravd i Växjö.

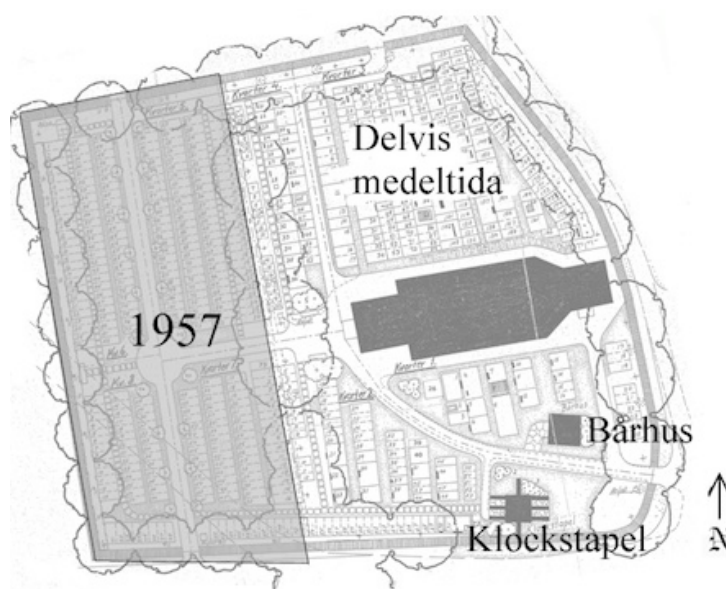
Vid huset där familjen Tegnér bodde i Kyrkerud finns också en minnessten.

Kyrkogården vid okänd tidpunkt med högt gräs och få gravstenar. Fotograf Anders Roland. Foton Riksantikvarieämbetet.

I boken Gravkonst från 1929, med syfte att ”bidra till höjandet av vårt lands kyrkogårdskultur”, finns ett stenkors och Nils Månssons gravsten på Millesviks kyrkogård uppmätta av arkitekt Uno Åhrén, som två av få gravvårdar från Värmland som presenteras i boken.

På 1950-talet genomfördes en renovering av den äldre kyrkogården och en utvidgning, efter trädgårdsarkitekt Samuel Kaldéns plan. Utvidgningen skedde västerut med kvarteren 5-8. För kvarter 3 föreslog han att gravstenar skulle flyttas för att bilda mer symmetriska rader, vilket avslogs av landsantikvarien och Riksantikvarieämbetet som ansåg att det var viktigt att bevara området med ”osymmetriskt ligande gravar och oenhetligt utformade gravvårdar [med] karaktären av gammal lantlig kyrkogård [som är] ovanligt välbevarad”.

Två ingångar i norra kyrkogårdsmuren berättar att landskapet omkring kyrkogården har sett annorlunda ut. Två vägar har funnits norrut från kyrkoanläggningen, men idag är vägarna igenvuxna och oanvända och den närmsta bebyggelsen är övergiven och förfallen. Före utvidgningen västerut fanns en ingång till kyrkogården i väster, framför huvudingången till kyrkan.

KYRKOGÅRDEN IDAG

Kyrkan ligger på kyrkogårdens östra del, med koret tätt intill muren. Kyrkogården med gravvårdar sträcker ut sig i de andra väderstrecken. Kyrkogården är i stort sett kvadratisk, med en något rundad avslutning åt öster. Längst till väster på kyrkogården finns endast ett fåtal gravvårdar, placerade i det sydvästra hörnet.

Kyrkogården omges av en kallmurad stöd- och stenmur. Den låga muren ger kyrkogården en fysisk och visuell närhet och öppenhet mot omkringliggande landskap. Vyer från kyrkogården ut mot landskapet och tvärtom ger kyrkogården mycket av dess karaktär. Kring kyrkogården växer en trädkrans. Parkeringsplatsen utanför kyrkogårdsmuren i öster avgränsas mot kringliggande landskap av en häck som också markerar kyrkoanläggningen mot vägen i öster.

Det finns fyra ingångar till kyrkogården, varav de två i norr inte längre är i bruk då de leder ut mot ett gärde. I alla ingångar finns smidesgrindar, svartmålade med enkel utformning. De är fästa direkt i muren, utan markerade grindstolpar.

Från kyrkogårdens ingångar går mönsterkrottade grusgångar i nord-sydlig och öst-västlig riktning över kyrkogården. Dessa är raka och rätvinkliga, med undantag för de rundade gångarna längs kyrkobygg-

naden. I några kvarter finns plattgångar och till bårhusets dörr leder en bred plattgång i skiffer. I övrigt saknar kvarteren gångar och består av sammanhängande gräsmatta.

På kyrkogården finns en gravhäll från 1600-talet, några få 1700-talsgravvårdar och ett antal från 1800-talet. Majoriteten är från 1900-talet. Variationen i utformning och ålder visar på kyrkogårdens långa kontinuitet.

Kvarter

Kyrkogården är indelad i åtta kvarter där en äldre och en nyare del tydligt syns. En häck markerar gränsen mellan delarna. I alla kvarteren finns sammanhängande gräsmatta.

Kvarter 1 är kyrkogårdens minsta och ligger strax söder om kyrkan. Det är triangelformat och här finns gravvårdar från 1700-1900-talen. Här står ”Klåckaren” Hans Stenholms gravsten.

I kvarter 2, strax sydväst om kyrkan, är de äldsta gravvårdarna från 1930-talet, men majoriteten från andra halvan av 1900-talet. Gravstenarna är homogena i storlek och utformning med många låga och breda stenar. Tidigare har det funnits flera grusgravar med stenram här.

Kvarter 3, norr om kyrkan, karaktäriseras av en rik variation av gravvårdar och en oregelbunden placering av dessa. Det är ovanligt att gravar placerades norr om kyrkan, vilket gör det här kvarteret och Millesviks kyrkogård något speciell. Bland de äldsta gravvårdarna är en liggande gravhäll från 1649, ett stenkors från 1600-talet och två gravstenar från 1700-talet. I kvarteret finns också gjutjärnskors och andra gravvårdar från 1800-talet, samt gravvårdar från hela 1900-talet fram till idag. I kvarteret finns Tegnérstenen som restes år 1917 över kyrkoherde Esaias Tegnér, far till skalden med samma namn, och verksam i församlingen under 1700-talet.

Intill kyrkogårdsmuren i norr står tre äldre gjutjärnsgravvårdar och en 1900-talsgravsten uppställda. De tre äldre syns uppställda mot kyrkoväggen på ett fotografi från 1950-talet och har alltså inte stått på sina ursprungliga platser på en lång tid.

Kvarter 4 är ett långsmalt kvarteret beläget väster om kvarter 3. Här finns ett fåtal gravvårdar från sent 1800-tal medan övriga är från andra halvan av 1900-talet. Variationen i utformning av gravvårdar är rik.

Ingång från öster samt en av de idag oanvända ingångarna mot norr som leder ut mot ett gårde.

Kvarteren 5-8 tillhör den del av kyrkogården som tillkom 1957. Här finns således gravar från 1950-talet och framåt och gravvårdarna har en homogen utformning med låga, breda stenar. De är också placerade i tydligare, raka rader än gravvårdarna på kyrkogårdens äldre delar. Det finns plats för framtida gravar.

Titlar och inskriptioner

Generellt finns få inskriptioner med titlar på kyrkogården och få ålderdomliga och idag ovanliga yrkestitlar. Många av de som har arbetat inom kyrkan har sin titel på gravvården, exempelvis "kläckare", kyrkoherde, präst och kyrkvård. Inskriptionen hemmansägaren är vanligast förekommande.

Vegetation

Kyrkogården omges av en trädkrans som är nästan komplett. Den består av ek, alm och ask kring de äldre delarna och av lind i väster kring de senast tillkomna kvarteren. En allé av rönn är planterad längs grusgången som går i nord-sydlig riktning över kyrkogården.

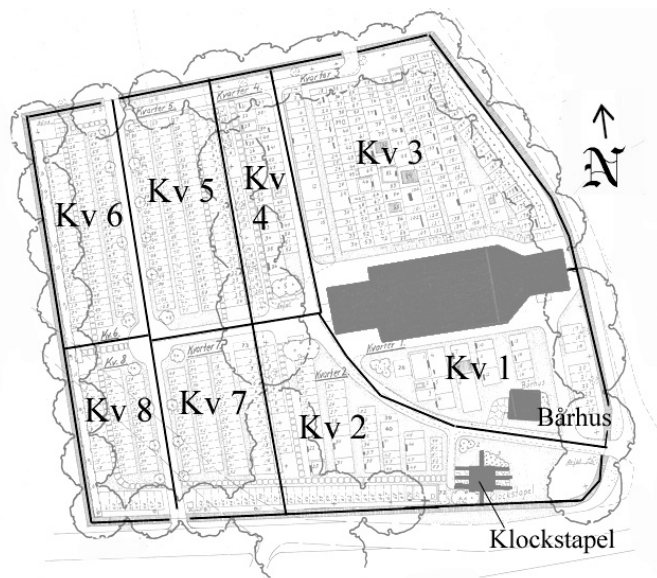
En hög tuja växer nära kyrkoentréns norra sida, där en tidigare ingång till kyrkogården fanns före utvidgningen av kyrkogården.

Längs insidan av kyrkogårdsmuren växer på några ställen låga måbärshäckar. En sådan skiljer också den nya och den äldre delen av kyrkogården åt.

Byggnader

På kyrkogården finns kyrkobyggnaden, ett bårhus och en klockstapel. De båda senare är placerade i kyrkogårdens sydöstra hörn. Strax utanför muren, vid kyrkogårdens nordvästra hörn, finns en faluröd, panelklädd ekonomibygnad.

Den tornlösa kyrkans exteriör är enkel med vitputsade murar som har höjts med brädfodrade timmerväggar, också de vitmålade. Sakristia och vapenhus är timrade och brädfodrade. Taken är flacka, valmade sadeltak med skifferbeläggning. Ingången är förlagd i väster via vapenhuset.

Bårhuset är kvadratisk till formen och har en stomme av natursten, med putsade vita väggar och gråmålad sockel. På västra sidan finns en brunmålad dörr med horisontellt liggande brädor. Taket har tältform och är klätt med skiffer.

Den vitmålade, öppna klockstapeln består av tre bockar som vilar på naturstenar. Klockstapeln har en överbyggnad av stående träpanel och tälttak av kopparplåt som kröns av ett smitt kors. I stapeln hänger två klockor.

Kvarter 3 norr om kyrkan med en blandning av kyrkogårdens äldsta gravstenar och gravvårdar från 1900-talets mitt.

Övrigt

Det finns ingen konstnärlig utsmyckning på kyrkogården. Belysning finns i form av två armaturer där gångarna korsar varandra i väster på kyrkogården. De har svartmålade stolpar och globformad kupa. Utanför kyrkogårdsmuren finns armaturer i liknande modell. Innanför ingången från parkeringen finns en informationstavla. Servicestationerna är enkelt utformade med verktyg stående intill vattenposterna.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktär

Millesviks kyrkogård är en liten landsbygdskyrkogård som är väl synlig i det agrara landskapet. Genom den låga stenvallen finns vyer och närhet till det omkringliggande landskapet. Kyrkogården är lättöverskådlig och dess olika årsringar syns tydligt– från de äldre och oregelbundna delarna till utvidgningen från 1950-talet med raka, räta linjer och ryggäckar. Kyrkogårdens ingångar som inte längre används berättar om ett förändrat kulturlandskap runt kyrkogården. Kyrkogårdens äldsta gravstenar är från 1600-talet. Från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal finns påkostade högresta gravstenar resta i samma kvarter där små namnplattor ligger över dem som inte hade råd med en större gravvård. Många grusgravar och omgärdade gravvårdar har tagits bort genom åren. Mest känd på kyrkogården är Tegnérstenen, rest över kyrkoherden Esaias Tegnér.

LAGSKYDD

Kyrkogården är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturminneslagens 4 kap 3 § som säger att ”kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.” Tillstånd krävs alltid för utvidgning av tomten och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Utöver kyrkogårdens och kyrkans skydd enligt kulturminneslagens 4 kap är Millesvik klassat som riksintresse för kulturmiljövården enligt Miljöbalken, vilket innebär att området ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada de värden som är av riksintresse. Av riksintresse är områdets koncentrat av fornlämningar och bebyggelsehistoriska kontinuitet med den medeltida kyrkan, pilgrimsled och medeltida gårdslägen, samt herresätet Hjalleskates byggnader från första hälften av 1800-talet. Också fornlämningar i området är skyddade enligt kulturminneslagen.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ I FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV KYRKOGÅRDEN

Viktigt för helheten

- Sten- och stödmurarna av olika ålder är ett viktiga arkitektoniska inslag i kyrkomiljön och kulturlandskapet, och avgränsar kyrkogården både fysiskt och symboliskt från omkringliggande landskap.
- De två ingångarna som inte längre är i bruk i den norra kyrkogårdsmuren visar att kulturlandskapet och befolkningsstrukturen kring kyrkogården tidigare såg annorlunda ut.
- Kyrkogårdens grusgångar bör bevaras grusbelagda och med dagens sträckning.
- Kyrkogårdens planform innehåller information om olika utbyggnadsfaser.
- De grus- och ramgravar som finns kvar bör bevaras då få sådana återstår och då de är betydelsefulla för kyrkogårdens helhetsmiljö samt berättar om en gravvårdsutformning som var vanligt förekommande under en period.
- Liksom de största och mest påkostade gravvårdarna bör bevaras, bör också de enkla, små gravvårdarna från 1900-talet bevaras. De bidrar en variation på kyrkogården och visar på olika sociala gruppers utformning av gravvårdar.

Viktigt för de olika delarna

- Kvarter 1, 3 och 4: Kvarterets form liksom gravvårdarnas oregelbundenhet beträffande form och placering. De visar på ett annat tankesätt gällande kyrkogårdens utformning under perioderna då dessa kvarter och gravvårdar tillkom.
- Kvarter 1, 3 och 4: De historiska lagren av gravkultur från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal som finns kvar genom bland annat högresta gravstenar och grus- och ramgravar.
- Den senare tillkomna delen av kyrkogården med tidstypisk karaktär med låga, breda gravstenar.

Vegetation

- Den antagna trädvårdsplanen ska följas.
- Trädkransen är ett viktigt inslag i landskapet och avgränsar kyrkogården fysiskt och symboliskt från omgivningarna.
- Rönnallén längs grusgången i nord-sydlig riktning.
- Den låga häck som skiljer den nya och den äldre delen av kyrkogården ått visar pedagogiskt på de olika årsringarna på kyrkogården.

MILLESVIK KYRKOGÅRD - MYCKET VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

Återlämnade:

Gravnummer: - Kv. 3 Tillkomstår: 1600-tal?

Urvalskriterium: Hög ålder

Karaktäristik: Stående stenkors utan synlig dekor eller inskription.

Gravnummer: 06 01 10 Tillkomstår: 1850-tal

Urvalskriterium: Hög ålder, miljöskapande värde

Karaktäristik: Stående kalksten med spetsig topp och dekor med ”strålar”. Inskription "Här hvilar Nämndemannen Nils Andersson Från Norra Hult Född 15 sept 1787 Död 14 sept 1853 och dess hustru Ulrika Abrahamsdoter Född 2 jan 1793 Död 14 juni 1860. Sv. ps. B 182 5.6".

Gravnummer: - Gjutjärnsgravvård vid mur Tillkomstår: 1850-1890-tal

Urvalskriterium: Material – gjutjärn, konstnärligt värde

Karaktäristik: Gjutjärnsgravvård, rektangulär med spetsig topp. Dekor över större delen av framsidan med ängel som håller en platta med inskription.

Gravnummer: - Gjutjärnskors vid mur Tillkomstår: 1890-tal

Urvalskriterium: Material – gjutjärn, hög ålder

Karaktäristik: Gjutjärnskors som flyttats från ursprunglig plats till kyrkogårdsmuren. Inskription "Kusken LG Larsson från Hielleskate Född 15/4 1863 Död 10/5 1895."

Gravnummer: - Järnkors intill mur Tillkomstår:

Urvalskriterium: Material - järn

Karaktäristik: Gravvård i järn med form av ett kors, som flyttats från ursprunglig plats till kyrkogårdsmuren i norr.

Ej återlämnade Mycket värdefulla gravvårdar:

Gravnummer: 06 01 4 Tillkomstår: Tidigt 1800-tal

Urvalskriterium: Hög ålder, inskription

Karaktäristik: Stående sten med konkava hörn upptill. Inskription "Här Hvilar Kläckaren Hans Stenholm Född år 1739 Död år 1815".

Gravnummer: 06 01 7 Tillkomstår: ca 1850

Urvalskriterium: Hög ålder, miljöskapande värde

Karaktäristik: Stående sten, hög och smal, med spetsig topp. Inskription: "Här hvilar kyrkovärden Olof Andersson Fr. Nedre Stegelsrud F. 1774 D. 1858 Och dess hustru Martha Jansdotter F. 1784 D. 1849. Sv. ps. 491. V. 2. 3.".

Gravnummer: 06 02 38 Tillkomstår: 1930-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Stående gravsten med inskriptionen: "Hemmansägaren Per Andersson 1847-1936 Sara Johanna Andersson 1856-1944".

Gravnummer: 06 03 1-2 Tillkomstår: 1860-tal

Urvalskriterium: Material – gjutjärn, inskription

Karaktäristik: Gjutjärnskors med långa inskriptioner på båda sidor från två psalmer samt: "Här Hvila O. Anderssons i Berg barn Fritiof och Ingeborg F.16/3 64 D. 30/3 66 F. 21/4 61 D. 21/3". Längst ner på korset dekor med en ängel med krans i ena handen och ett ankare i den andra.

Gravnummer: 06 03 39 Tillkomstår: 1932

Urvalskriterium: Representativ för enkla, små gravvårdar

Karaktäristik: Liten, enkelt utformad, liggande rektangulär sten med polerad yta. Inskription: "Hanna Karlsson * 1873 + 1932. Barud".

Gravnummer: 06 03 80 Tillkomstår: 1600-tal

Urvalskriterium: Hög ålder

Karaktäristik: Liggande gravhäll tillhörande familjen Ugglas släktgrav. Inskription och dekor är svår att tyda. På hällen ska ättens Ugglas vapen finnas.

Gravnummer: 06 03 82 Tillkomstår: ca 1900

Urvalskriterium: Miljöskapande värde, tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Bautasten med grusfylld stenram. Inskription på en pergamentrulle, med ett kors överst. Vänster om den blomranka. Inskription: "Landtbrukaren A. P. Johansson * 1832 + 1900 Hans maka Greta Lisa * 1841 + 1923".

Gravnummer: 06 03 84 Tillkomstår: 1700-tal

Urvalskriterium: Hög ålder, inskription

Karaktäristik: Stående sten med profilerad topp. Överst står "IHS". Inskription "Nils Måns Son från Komperu dödde (eller "1 ögge"?) åhr 1749".

Gravnummer: 06 03 85 Tillkomstår: Tidigt 1800-tal

Urvalskriterium: Hög ålder

Karaktäristik: Liggande gravhäll. Viss inskription är fortfarande synligt: "Här under hvilar Kyrkoherden i Millesvik Herr magister Nils Christoffer Sillén ..."

Gravnummer: 06 03 96 Tillkomstår: 1910-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, miljöskapande värde

Karaktäristik: Stående, hög smal sten med grovhuggna sidor och asymmetrisk topp. Inskription: "Lars Larson 1840-1916 Maria Larson 1842-1911 V. Noltorp. Tacksamma barn reste vården". På en av stenens sidor sitter en skylt: "Bröderna Flinks Granitstenhuggeri Westervik."

Gravnummer: 06 03 99 Tillkomstår: 1700-tal

Urvalskriterium: Hög ålder

Karaktäristik: Liggande gravhäll från 1700-talet. Stenen är dekorerad med blå kolonner. Inskriptionen syns inte längre.

Gravnummer: 06 03 100 Tillkomstår: 1917

Urvalskriterium: Lokal- och personhistoriskt värde

Karaktäristik: Stående, hög och smal sten med tidstypisk utformning. Inskription som täcker större delen av framsidan: "Esaias Tegnér Kyrkoherde i Millesvik 1783 - 1792 Tegnérskas namnets förste bärare ..." Gravvård över kyrkoherden Esaias Tegnér, far till skalden med samma namn.

Gravnummer: 06 03 105 Tillkomstår: 1924

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Liten stående sten med rundad topp. Tidstypiskt enkel utformning. Pryds av två bladrankor på sidorna. Inskription: "Sara Larsson *1845 +1924".

Gravnummer: 06 03 127 Tillkomstår: ca 1850

Urvalskriterium: Material - gjutjärn

Karaktäristik: Gjutjärnskors med inskriptionen "Kyrkoh. C.A. Wennerus F. 27 xxx. 1788 juni 1845. I. 23 / N 49"

Gravnummer: 06 03 133 Tillkomstår: 1914-15

Urvalskriterium: Konstnärligt värde, symbolik

Karaktäristik: Stående sten på sockel. Inskriptionen i en polerad oval. Dekor av en avhuggen trädstam - symbol för det avbrutna livet. Inskription: "P. G. Danielsson Familjegrav".

Gravnummer: 06 03 160 Tillkomstår: 1920-30-tal

Urvalskriterium: Representativ för tidens små gravvårdar, hantverksmässigt tillverkad

Karaktäristik: Liten kvadratisk sten i marknivå. Överst en strålande stjärna. Inskription: "A. Nilsson * 1840 + 1936. Hustrun Karin * 1840 + 1924". Nilsson var torpare.

Gravnummer: 06 04 43 Tillkomstår: 1950-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Liten liggande, kvadratisk sten i marknivå. Polerad framsida med försänkt dekor och inskription. Överst ett ankare. Inskription: "Bröderna Larson Hugo Verner 1897-1958 1894-1955 Dåverud".